

Boekbespreking door Tom Saat • deel 3

Von der Agrartechnologie zur Landbaukunst

Wesenszüge des biologisch-dynamischen Landbaus: Eine Landwirtschaft der Zukunft

Door Manfred Klett

Biodynamisch boer Tom Saat is onder de indruk van het boek van Manfred Klett. Tom schrijft een boekbespreking in meerdere delen. Hierbij deel 3, het een na laatste deel. Lees [deel 1](#) en [deel 2](#) terug.

Het is dan toch gelukt. Nadat Klett (88 jaar oud) in december ziek werd en daarna ook nog werd opgenomen met corona in het ziekenhuis, leek het er even op dat een bezoek bij hem thuis op de Dottenfelderhof bij Frankfurt er niet meer in zat. Maar eind januari was hij toch weer zover hersteld dat ik een dagje op bezoek kon komen. En zoals hij zelf zei: “Doodgaan is niet erg, als het maar niet aan corona is.” Aanvankelijk leek het erop dat het gesprek niet lang kon duren gezien zijn broeze gezondheid, maar zodra het gesprek de diepte in ging, borrelde het leven in hem op en volgde het ene na het andere onderwerp. Met veel enthousiasme vertelde hij over zijn lievelingsonderwerpen en dat zijn vooral de koe en de preparaten. En, in combinatie met een rondgang op de boerderij met als parel de gloednieuwe boerderijwinkel met maar liefst 800 m² winkeloppervlak, sprak hij met passie over een onderwerp dat hem na aan het hart ligt: de gemeenschapsvorming zoals die op Dottenfelderhof gestalte heeft gekregen en die hij als essentieel element ziet voor de verdere ontwikkeling van de landbouw.

Net als in ons gesprek neemt ook in het boek de koe een voorname plaats in. Uitgebreid en ook zeer gedetailleerd gaat hij in op de biologie van de koe. Het begint met een schets van de plek van de koe in het dierenrijk, waarin de koe zich toont als het dier dat zich zo sterk op de stofwisseling heeft toegelegd. Dat specifieke karakter is iets wat in alle voorafgaande culturen op aarde tot de verbeelding heeft gesproken. De koe (in sommige culturen is het de geit) is het zinnebeeld van de stofwisseling pur sang. Zelfs in de kop van het rund is dat terug te vinden. De kop is niet alleen zenuw/zintuig functie, zoals dat bij ons bijvoorbeeld het geval is. Bij een koe vindt ook daar stofwisseling plaats. Als een koe herkauwt, komt het voer in de bek en ook de deels open hersenholte wordt gevuld met dampen uit het verterende voer. Hier vindt niet alleen een zintuiglijke waarneming van het voer plaats, maar ook een actieve opname (stofwisseling) in het bloed. De uitdrukking ‘het bloedt als een rund’ duidt op de intensieve doorbloeding van het hersen/hoorn orgaan van het rund. En zo ontmoeten voer en bloed elkaar in de kop. Klett probeert je met deze beelden en waarnemingen mee de diepte in te nemen om zo de passages uit de Landbouwcursus over de koe tot leven te wekken. Dat wat er in de kop van het rund met het voer gebeurt, is niet alleen het (bewuste) zintuiglijke verwerken van het voer, maar een onderduiken in de stofwisselingsprocessen. Om daar een indruk van te krijgen, is het behulpzaam om te letten op de verandering in de blik van de koe als zij herkauwt. Die blik verandert. Die blik gaat naar binnen gekeerd, maar ook geconcentreerd-dromend. Alles wat de koe waarneemt, wordt met het bloed dat tot in de hoorns pulseert, mee terug genomen in het lichaam. En bij een koe is dat niet weinig. Een koe eet uitsluitend planten en wel tot aan 15 % van haar lichaamsgewicht per dag. Wat er bij de koe gebeurt bij het verteren daarvan, is wat in de Landbouwcursus de ‘kosmisch-kwantitatieve analyse’ wordt genoemd. Klett werkt dat uit door te wijzen op het samenspel tussen wat in de kop en in de

darm gebeurt. Zoals in de biologie wel algemeen bekend is, worden de omkleeding en aansturing van de darmen ook wel de hersenen-van-de-buik genoemd. Bij de koe culmineert dat in het mesenterium. Dat is de omkleeding van de 40 meter (!) dunne darm. Aan de binnenkant omhult het mesenterium de darm zelf en aan de buitenkant is het naar de buikholte gericht. Het mesenterium is heel sterk doorzenuwd en een omgekeerd zintuig. Het neemt niet waar wat van buiten komt, maar wat van binnen komt, vanuit de bloedstroom, om het mee te geven aan de darminhoud: het via de magen omgebouwde voer van de koe. In de paar uur dat het voer in de koe verblijft, worden al net zoveel humuszuren opgebouwd als in enkele maanden in een composthoop opgebouwd kunnen worden.

De beschrijving van de koe vormt daarmee het opstapje voor het hoofdstuk over de bemesting. Bemesting is kort gezegd het verlevendigen van de bodem. En niet door meer leven in de bodem te brengen, maar juist ook door het aardelement zelf te verlevendigen. En voor dat proces staat dat wat er in de koe gebeurt model. Onder bemesten verstaat hij dan ook uitsluitend processen die uit het levende komen, hetzij plantaardig, hetzij dierlijk. Het aanvoeren van mineralen om de afvoer via de oogst te compenseren, is dan ook geen bemesting maar alleen het voorstadium daarvan. Bemesten heeft altijd een stof- en een kracht-component. En dode stof bevat die krachtcomponent niet, net als menselijke fecaliën dat ook niet (meer) bezitten. Wanneer elke levenskracht aan een product is onttrokken, dan heeft het nog een louter minerale werking. Uit de eerste levensjaren van de *Forschungsring*, waarin Klett toen ook werkte, kreeg deze onderzoeksgroep een opdracht van de overheid om grootschalige toepassing van rioolslib in de landbouw te onderzoeken. De resultaten waren zo duidelijk dat ook de overheid deze toepassing heeft stopgezet. Plantaardige mest heeft die kracht-component wel, maar heeft om die component tot leven te brengen wel een nabehandeling: de compostering. En eigenlijk is compostering alweer een nabootsing van het proces dat in het dier plaatsvindt: het samenbrengen van een grotere hoeveelheid waardoor een orgaan-kwaliteit ontstaat die een eigenwerking (omzetten en opbouwen) genereert. Dierlijke mest heeft die bezielde kwaliteit vanaf de start en die wordt door een verdere compostering alleen maar versterkt. Daar bovenop heeft de koe ook nog de kwaliteit dat zij – met wat zij aan voer verorbert van een gedeelte van het akkerland en dat tot mest omzet – het gehele akkerland van voldoende mest kan voorzien. Daarom is de koe niet alleen de spil van de bemesting, maar ook de spil van het bedrijf.

Uiteraard is hiermee de bemesting nog niet compleet, want doordat elk jaar er met de oogst niet alleen mineralen van het bedrijf verdwijnen maar er ook krachten worden weggegeven, moeten ook deze worden gecompenseerd. En daarvoor zijn de preparaten die ik in de volgende, en laatste bespreking zal laten terug komen

Tom Saat, biodynamisch boer op De Stadsboerderij in Almere